

ONA TILIDA SO‘Z YASASH USULLARI

РОДНОМ ЯЗЫКЕ СПОСОБЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

METHODS OF WORD FORMATION IN THE NATIVE LANGUAGE

Meliqoziyeva Xushnoza Asrorjon qizi

**Andijon davlat pedagogika instituti pedagogika
fakulteti, boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi**
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20095345>

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tilida so‘z yasash usullari, ularning turlari, til tizimidagi o‘rni va ahamiyati keng yoritilgan. So‘z yasash jarayonlari orqali til boyligi oshishi, yangi tushunchalarning ifodalanishi va nutqning boyishi masalalari ilmiy asosda tahlil qilingan. Shuningdek, affiksatsiya, qo‘shma so‘zlar, qisqartmalar va boshqa usullar misollar bilan tushuntirilgan.

Kalit so‘zlar: so‘z yasash, affiksatsiya, qo‘shma so‘z, qisqartma, morfema, leksika, til boyligi

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются способы словообразования в родном языке, их виды, роль и значение в языковой системе. Анализируются процессы обогащения словарного запаса и выражения новых понятий. Также объясняются такие способы, как аффиксация, сложные слова, сокращения и другие.

Ключевые слова: словообразование, аффиксация, сложные слова, сокращение, морфема, лексика

Annotation: This article discusses the methods of word formation in the native language, their types, role, and importance in the language system. It analyzes how vocabulary is enriched and how new concepts are expressed. Methods such as affixation, compounding, and abbreviation are explained with examples.

Key words: word formation, affixation, compound words, abbreviation, morpheme, vocabulary

Kirish

Til – inson tafakkuri va jamiyat taraqqiyotining asosiy vositalaridan biridir. Har bir til o‘zining ichki qonuniyatlari asosida rivojlanadi va boyib boradi. Shu jarayonda so‘z yasash muhim o‘rin tutadi. So‘z yasash – yangi so‘zlar hosil qilish jarayoni bo‘lib, u tilning leksik boyligini oshiradi. Ona tilida so‘z yasash usullarini o‘rganish nafaqat tilshunoslik uchun, balki ta‘lim jarayonida ham muhim ahamiyatga ega. Chunki o‘quvchilar so‘z yasash qoidalarini bilish orqali nutqini boyitadi va fikrini aniq ifoda etadi. “Til – millatning ruhi, uning boyligi esa so‘zlar orqali namoyon bo‘ladi.”[5.45-bet]

So‘z yasash tushunchasi. So‘z yasash – mavjud so‘zlar yoki morfemalar asosida yangi so‘z hosil qilish jarayonidir. Bu jarayon natijasida til boyligi ortadi, yangi tushunchalar ifodalanadi. Masalan: ish → ishchi, kitob → kitobxon, yoz → yozuvchi. Bu misollarda qo‘shimchalar yordamida yangi ma‘no hosil bo‘lmoqda.

So‘z yasash usullari: O‘zbek tilida so‘z yasashning bir necha asosiy usullari mavjud: Affiksatsiya usuli (qo‘shimchalar yordamida). Bu eng keng tarqalgan usul bo‘lib, so‘zga turli qo‘shimchalar qo‘shish orqali yangi so‘z hosil qilinadi. Misollar: gul → gulli, o‘qit → o‘qituvchi, tez → tezlik. Affiksatsiya orqali ot, sifat, fe‘l kabi turli so‘z turkumlari hosil qilinadi. Qo‘shma

soʻz yasash usuli: Ikki yoki undan ortiq soʻzning qoʻshilishi orqali yangi soʻz hosil qilinadi. Misollar: temiryoʻl, oshxona, qoʻlqop. Bu usul orqali hosil boʻlgan soʻzlar koʻpincha yangi tushunchani ifodalaydi. Qisqartma soʻzlar yasash: Soʻz yoki iboralarning qisqartirilishi orqali yangi birlik hosil qilinadi. Misollar: OTM (oliy taʼlim muassasasi); BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti). Bu usul zamonaviy til rivojida muhim oʻrin tutadi. Semantik usul (maʼno koʻchishi): Soʻzning yangi maʼnoda qoʻllanishi orqali yangi birlik hosil boʻladi. Misollar: koʻz (organ) → igna koʻzi, til (organ) → dasturlash tili. Bu usul orqali soʻz maʼnosi kengayadi. Sintaktik usul: Soʻz birikmalari vaqt oʻtishi bilan bir butun soʻzga aylanadi. Misollar: bir vaqt → birvaqt, har kim → harkim. “Soʻz yasash – til taraqqiyotining asosiy manbai boʻlib, u xalq tafakkurining oʻsishini aks ettiradi.” [6.112-bet]

Soʻz yasashning ahamiyati: Soʻz yasash til rivojida muhim rol oʻynaydi: yangi tushunchalarni ifodalaydi, ilm-fan rivojiga xizmat qiladi, nutq, boyligini oshiradi, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan yangi soʻzlarga ehtiyoj ortib bormoqda.

Taʼlimda soʻz yasashni oʻrgatish: Soʻz yasashni oʻrgatishda quyidagilarga eʼtibor qaratish zarur: nazariy bilimlarni misollar bilan mustahkamlash, amaliy mashqlar berish, ijodiy topshiriqlar tashkil etish. Masalan, oʻquvchilarga yangi soʻzlar yasash topshirigʻi berish ularning tafakkurini rivojlantiradi.

Xulosa

Ona tilida soʻz yasash usullari tilning boyishida muhim omildir. Affiksatsiya, qoʻshma soʻzlar, qisqartmalar va boshqa usullar orqali til rivojlanadi. Bu jarayonni chuqur oʻrganish tilshunoslik va taʼlim uchun katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Madvaliyev. Hozirgi oʻzbek adabiy tili. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2018. – 320-bet.
2. Sh. Rahmatullayev. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. – Toshkent: Fan, 2020. – 450-bet.
3. N. Mahmudov. Oʻzbek tili grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2019. – 280-bet.
4. R. Sayfullayeva. Hozirgi oʻzbek tili. – Toshkent: Universitet, 2021. – 300-bet.
5. Abdulla Avloniy, “Turkiy guliston yoxud axloq”, Toshkent, 1913, 45-bet.
6. Alisher Navoiy, “Mahbub ul-qulub”, Toshkent, 1500-yillar, 112-bet.